

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Щербаченко Вікторії Олексіївни
на тему «Економічні засади управління інтелектуальним капіталом
підприємства в умовах глобальної конкуренції»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за
видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

В умовах глобальної конкуренції інтелектуальний капітал стає головним фактором розвитку виробничих систем. В процесі управління розвитком підприємства роль взаємозалежності різних типів капіталу, а саме фінансового, економічного, людського та інтелектуального зростає. В залежності від можливості управляти інтелектуальним капіталом проявляються різні варіанти впливу на інші його види. При цьому сучасна модель управління підприємством потребує ефективного впровадження та стимулювання інновацій, розвитку наукомістких та скорочення ресурсоемних технологій; адаптації підприємницької діяльності до нових викликів ринку, активного залучення іноземних інвесторів. Актуальними в цьому контексті є організаційно-економічні та фінансові аспекти управління інтелектуальним капіталом в системі управління підприємством, а також питання економічної спроможності останнього у питаннях відтворення власного інтелектуального капіталу. Економічно обґрунтовані управлінські дії та вдало відібрані інструменти управління інтелектуальним капіталом повинні створювати основу для ефективного розвитку як підприємства так і національного господарства в цілому. Власне тому, питання, пов'язані з формуванням економічних засад управління інтелектуальним капіталом, удосконалення науково-методичних підходів до управління інтелектуальним капіталом на підприємстві в сучасних умовах потребує більш глибокого наукового обґрунтування, що визначило актуальність, мету та завдання дисертаційної роботи.

2. Зв'язок роботи з державними та галузевими науковими програмами і темами

Дисертаційна робота виконана відповідно до науково-дослідницької тематики національного рівня. Дисертаційна робота виконана у контексті Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2014-2018 рр. (Постанова Президії НАН України № 179 від 20.12.2013 р.), у межах державних програм за тематикою науково-дослідних робіт, над якими працює колектив співробітників Сумського державного університету: «Формування механізму управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств у контексті концепції стійкого розвитку» (№ ДР 0111U004965), виконаної в рамках гранту Президента України, де автором розглянуто систему управління інтелектуальним капіталом на різних рівнях, класифіковано методи оцінки інтелектуального капіталу; «Фундаментальні основи соціально-економічної мотивації інноваційного розвитку регіону» (№ ДР 0109U007782), де автором визначено роль інтелектуального капіталу у забезпеченні розвитку інноваційної соціально-економічної системи; «Розроблення механізму впровадження екологічних інновацій» (№ ДР 0112U001378), де автором запропоновано інноваційні підходи до управління виробничим процесом та інтелектуальним капіталом підприємства; «Методологія розвитку соціально-економічних систем у глобальному середовищі» (№ ДР 0112U04470), де автором проаналізовано методичні підходи до оцінки інтелектуального капіталу підприємства.

3. Ступінь обґрунтованості основних положень дисертаційної роботи, висновків і рекомендацій, їх достовірність та повнота викладу в опублікованих працях

У дисертаційній роботі Щербаченко Вікторії Олексіївни отримано нові науково обґрунтовані результати щодо удосконалення науково-методичних підходів до управління інтелектуальним капіталом підприємства та забезпечення на цій основі його розвитку.

При обґрунтуванні наукових положень, висновків та рекомендацій, дисертанткою було проведено аналіз і узагальнення фундаментальних положень економічної теорії та економіки підприємства. У роботі використано значна кількість інформаційних джерел з досліджуваної проблематики, у т.ч. електронних ресурсів, представлених у мережі Internet (зібрані й опрацьовані особисто автором), що дозволило провести критичний аналіз фактичного матеріалу. Інформаційно-фактологічну базу дослідження склали зібрані і опрацьовані особисто автором офіційні матеріали Державного комітету статистики України, обласних управлінь статистики, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, наукові монографії та статті вітчизняних та зарубіжних авторів. Отримані в роботі висновки і рекомендації достатньо обґрунтовані.

Достовірність та повнота наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується широким переліком опублікованих робіт за темою дисертації та їх оприлюдненням; їх публікацією у фахових виданнях (4 публікацій), інших виданнях України (1 публікація), у наукових періодичних виданнях інших держав (2 публікації), у колективних монографіях (4 підрозділи) і оприлюдненням на профільних науково-практичних конференціях різних рівнів із широкою географією проведення (20 публікацій). В опублікованих наукових працях повністю висвітлена сутність отриманих результатів та їх наукова новизна. Автореферат оформлений згідно чинних вимог МОН України, передає основні положення дисертаційного дослідження, не містить інформації, яка не наведена у дисертації. Висновки є логічно обґрунтованим підсумком проведеного дослідження та повністю відображають основні положення виконаної роботи та перспективні напрями її практичного застосування.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота структурно включає вступ, три розділи, висновки, вісім додатків, список використаних джерел. Вивчення дисертації,

опублікованих наукових праць та автореферату дає можливість стверджувати, що найбільш важливими в науковому і практичному сенсі є результати дисертаційної роботи, які містять елементи наукової новизни:

1. Значну наукову цінність становлять результати аналізу та узагальнення змістовної сутності, структури та функцій інтелектуального капіталу (п. 1.1., стор. 11-20 дисертації та стор. 5-6 автореферату). Авторка доводить, що найбільш доцільним в сучасних умовах є визначення взаємозв'язку процесу управління з іншими напрямками управління на підприємстві, що сприятиме розвитку і ефективному використанню окремих елементів інтелектуального капіталу. Тому науково-теоретичні положення першого розділу дисертації зосереджені на дослідженні взаємозв'язку управління інтелектуальним капіталом з іншими напрямками управління на підприємстві (п. 1.3., стор. 48 дисертації та стор. 7 автореферату).

2. Доцільним, на наш погляд, є розвиток положень організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства (п. 2.1., стор. 77-79, 82 дисертації та стор. 7-8 автореферату). Як показали дослідження, загальноприйняті елементи зазначеного механізму авторка пропонує доповнити використанням різних видів мотивації (матеріальної, соціальної, психологічної) для стимулювання працівників створювати нові знання і втілювати їх в інноваційних чи традиційних товарах і послугах, а також в управлінні підприємством. Це створить передумови для узгодження фінансових ресурсів, необхідних на реалізацію потенціалу підприємства, а також дозволить передбачати стратегічні дії, їх взаємодію та узгодження управлінських рішень щодо забезпечення управління інтелектуальним капіталом (стор. 8 автореферату).

3. Важливе науково-практичне значення мають удосконалений автором науково-методичний підхід до оцінки інтелектуального капіталу, який ґрунтується на оцінках кожної окремої його складової та визначенні на їх основі інтегрального показника (п. 2.2, стор. 93-107 та стор. 9-10 автореферату).

4. Серед результатів дослідження необхідно відзначити запропонований підхід до вибору стратегії управління інтелектуальним

капіталом, в основу якого покладена структурна оцінка інтелектуального капіталу, що дозволяє визначити пріоритетні напрями розвитку чи взаємодії усіх його складових для забезпечення високої ефективності і прибутковості роботи підприємства в умовах конкуренції (п. 2.3, стор. 108-119 дисертації, стор. 10-11 автореферату). Цілком обґрунтованим є те, що в рамках кожної із стратегій повинні бути розроблені певні інструменти їх реалізації, використання яких сприятиме підвищенню рівня інтелектуального капіталу на підприємстві.

5. Науковим здобутком авторки є науково-методичний підхід до оцінки економічної доданої вартості, що включає інтегральний показник рівня інтелектуального капіталу підприємства. Авторка пропонує здійснювати вартісну оцінку інтелектуального капіталу підприємства на основі економічної доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом підприємства (п. 3.1., стор. 129-130 дисертації). За отриманими результатами, його застосування дозволить максимально використати порівняльні переваги підприємства в умовах ринку (стор. 12-13 автореферату), що в подальшому дозволить формувати конкурентні стратегії розвитку підприємства.

6. Заслужують на увагу пропозиції авторки щодо управління інтелектуальним капіталом машинобудівельної галузі (п. 3.2, 3.3 стор. 152-154; стор. 155-163 дисертації). Враховуючи світовий і вітчизняний досвід підприємств, а також власний доробок, дисертантка у межах поставленої наукової проблеми проведеного дослідження ілюструє результати дослідження на прикладі машинобудівних підприємств Сумської області і визначає достатнім рівень інтелектуального капіталу всіх досліджуваних підприємств для забезпечення їх ринкової стабільності протягом певного часу. Пропонуючи рекомендації щодо удосконалення управління інтелектуальним капіталом машинобудівним підприємством, авторкою визначено оптимальні стратегії управління інтелектуальним капіталом, сформовано комплекс заходів з їх реалізації, що в цілому сприятиме зростанню обсягів економічної доданої вартості (стор. 13-15 автореферату).

Результати дослідження будуть корисними й в практичній діяльності інших підприємств. Результати відзначаються високим рівнем обґрунтованості та достовірності, отримані на основі використання різноманітних методів наукового дослідження, обробки значного масиву інформаційних даних, опрацювання великої кількості літературних джерел.

5. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Теоретичні та методичні положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи доведені до рівня практичних розробок і можуть бути застосовані як у подальших дослідженнях, так і в практичній роботі підприємств та організацій, зокрема машинобудівного комплексу, використовувати результати роботи при здійсненні управління, розширити інструментарій управління інтелектуальним капіталом.

Практична значимість отриманих в дисертації наукових результатів підтверджується їх використанням у діяльності ТОВ «ВКМ-АРМАТУРА» (акт №4 від 1.03.2016) для оцінки інтелектуальних активів і виборі стратегії управління інтелектуальним капіталом; ТОВ «Турбомаш» (акт №125/1 від 15.03.2016) для вибору стратегій управління інтелектуальним капіталом і конкурентних стратегій розвитку підприємства; АТ «НВАТ ВНДІкомпресормаш» (акт №04/00-008116 від 5.05.2016) для структурної і вартісної оцінки інтелектуального капіталу, визначення конкурентних стратегій розвитку підприємства.

6. Дискусійні положення та зауваження дисертації

Відзначаючи в цілому позитивне враження від дисертаційного дослідження Щербаченко В.О. та вагоме практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати на деякі недоліки та положення, які мають дискусійний характер:

1. На жаль, не отримали достатній розвиток положення, викладені в роботі, щодо амортизації інтелектуального капіталу (п. 1.2, стор. 20-26 дисертації, рис. 1 автореферату). В одному з визначень, авторка стверджує, що

«інтелектуальний капітал є результатом використання інтелектуального потенціалу в виробничо-комерційній діяльності підприємства» (стор. 23 дисертації), проте на враховує особливості зносу його у часі. Доцільно було б проаналізувати види зносу кожної складової інтелектуального капіталу в процесі його опису та інтелектуального капіталу підприємства загалом, що дозволило б прогнозувати різні траєкторії його змін у часі.

2. В роботі зроблено спробу розкрити залежність між витратами на формування і рівнем інтелектуального капіталу (стор. 24-26 дисертації). Але, не ясно, наскільки запропоновані висновки враховані в процесі подальшої оцінки інтелектуального капіталу, яка має зацікавити інвесторів, націлених на вкладання коштів у підприємство на його інноваційний розвиток (стор. 7-8 автореферату).

3. На наш погляд доцільно було б виділити в структурі інтелектуального капіталу (рис. 1.1, стор. 16 дисертації та рис. 1, стор. 6 автореферату), окрім запропонованих автором елементів, когнітивно-креативні здібності кадрового капіталу, що відіграють важливу роль у виробничо-комерційній та інноваційній діяльності підприємств.

4. На нашу думку, пропозиції авторки щодо структури організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом не достатньо обґрунтовані з позиції розподілу функцій суб'єктів та об'єктів управління, їх виконавців, зокрема в частині мотиваційного інструментарію (стор. 82-90 дисертації). Доцільно було б зазначити характер участі суб'єктів управління в цьому процесі, в тому числі в регулюванні питань фінансового забезпечення механізму управління інтелектуальним капіталом (рис. 3, стор. 8 автореферату). Також не пояснюється, яким чином даний механізм буде інтегровано в систему управління підприємствами.

5. В дослідженні використовується ряд принципів формування механізму управління інтелектуальним капіталом суто загальнотеоретичного характеру (стор. 84-92; 124-125 дисертації). Авторка зазначає, що на основі запропонованих принципів повинен будуватися процес формування стратегії розвитку підприємства, що варто було б доповнити відповідним

обґрунтуванням з точки зору практичного застосування вказаних принципів у практиці підприємства та підтвердженням оцінки їх ефективності (стор. 124-125 дисертації, рис. 3 автореферату). Вважаємо, що логічним в такому разі було б обґрунтування таких підходів з відповідним відображенням їх у пункті наукової новизни («набули подальшого розвитку»), що посилює б результати дослідження.

6. Необхідним було б в дисертаційній роботі, на наш погляд, здійснити більш глибокий аналіз інструментів економічної мотивації суб'єктів управління інтелектуальним капіталом для удосконалення процесу відбору пріоритетних стратегій управління та конкретизувати їх вплив на зміну рівня інтелектуальних активів підприємства (стор. 59-61; стор. 162 дисертації).

Наведені критичні оцінки та дискусійні моменти не зменшують загальної цінності виконаної дисертаційної роботи та не знижують її загальної позитивної оцінки.

7. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Щербаченко В.О. є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, в якому наведене авторське вирішення важливого наукового завдання щодо розроблення економічних засад управління інтелектуальним капіталом підприємства та забезпечення на цій основі його розвитку в умовах глобальної конкуренції.

Тематика дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямкам розвитку науки і техніки, державній економічній політиці та державним і регіональним науковим програмам і темам. Дисертаційна робота відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету та паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Автореферат дисертації в повній мірі розкриває її зміст, основні наукові результати та їх наукову новизну й практичну значимість. У публікаціях здобувача знайшли відображення всі положення дисертаційної роботи, що

вносяться на захист. Основні положення дисертаційного дослідження пройшли апробацію на наукових і науково-практичних конференціях, де отримали позитивну оцінку. Наведені у даному відгуку недоліки та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Дисертаційна робота та її автореферат виконані з дотриманням вимог, які визначені п.п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка – Щербаченко Вікторія Олексіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент,
завідувач кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної та інноваційної
діяльності
Одеського національного політехнічного
університету,
доктор економічних наук, доцент

К.В. Ковтуненко

Підпис засвідчую
Вчений секретар
Одеського національного політехнічного університету

В.І. Шевчук